

**Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»**

Леонова В. І.

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ,
ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ»**

**Для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
IV року навчання спеціальності 231 «Соціальна робота»**

Одеса – 2022

УДК 37:005336.4(072)

*Рекомендовано до друку вченою радою Університету Ушинського
(протокол № 1 від 29 вересня 2022 р.)*

Рецензенти:

Боделан М. В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи Національного університету «Одеська політехніка»;

Віщукаєва К. М. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогічних технологій початкової освіти ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Леонова В. І.

Методичні рекомендації до проведення практичних занять, організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Педагогічна майстерність» [для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальності 231 «Соціальна робота»]. Одеса : Університет Ушинського, 2022. 50 с.

Методичні рекомендації до проведення практичних занять, організації самостійної роботи з навчальної дисципліни ВК 2.19 «Педагогічна майстерність» містять плани проведення, зміст практичних занять та самостійної роботи студентів; питання для самоперевірки, тестові завдання, питання до заліку, ситуативні вправи, тематику індивідуального навчально-дослідного завдання та методичні рекомендації щодо їх виконання. Послідовність тем зумовлена логікою викладу матеріалу і покликана забезпечити комплексність теоретичних знань і практичних навичок студентів.

ЗМІСТ

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ»	4
РОЗДІЛ 1. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	6
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ.....	21
РОЗДІЛ 3. КОНТРОЛЬНІ ЗАСОБИ ПЕРЕВІРКИ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРАКТИЧНОЇ І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	32
РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ	46

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ»

Вихідними концептуальними положеннями при розробці курсу стали розуміння педагогічної майстерності як комплексу властивостей особистості вчителя, що забезпечують високий рівень самоорганізації його професійної діяльності. Тому педагогічну майстерність можна розглядати як вищу, творчу активність вчителя, що виявляється в доцільному використанні методів і засобів педагогічного взаємовпливу в кожній конкретній ситуації навчання і виховання.

Мета навчальної дисципліни – теоретично підготувати майбутніх педагогів, розвинути їх творчий потенціал, сформувати практичну готовність до управління навчально-виховним процесом. Предметом вивчення навчальної дисципліни є не лише засвоєння знань, а й розвиток здібностей, формування професійних якостей і вмінь, що допоможуть студентам використовувати механізми педагогічного і виховного впливу при взаємодії з дітьми, батьками, колегами. Суспільні тенденції гуманізації змісту, методів і форм педагогічного процесу, орієнтація на вияв індивідуальності кожного учня становлять високі вимоги до особистості педагога, розвитку його творчого потенціалу.

Передумови для вивчення дисципліни: паралельно з вивченням навчальної дисципліни «Педагогічна майстерність» студенти мають опанувати знання з таких навчальних дисциплін, як: «Педагогіка» та «Психологія».

Очікувані результати навчання: Унаслідок вивчення навчальної дисципліни студенти мають:

знати : структуру, особливості педагогічної діяльності, специфіки педагогічної професії як професійної системи «людина-людина»; систему знань і уявлень про закони навчання, розвиток особистості дитини і відповідно технологію і прийоми, які забезпечують такий розвиток і здатність вчителя створювати педагогічні технології на підставі характеристик педагогічних ситуацій та індивідуальних особливостей дитини.

вміти : знаходити педагогічне рішення, уміти реалізувати його в ситуації педагогічної взаємодії; володіти психологічними та педагогічними знаннями, вміннями, навичками; раціонально використовувати потенціал індивідуальності у процесі педагогічної взаємодії.

Опанувати такі компетентності

Інтегральна компетентність: здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у соціальній сфері або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів соціальної роботи і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності:

ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 4. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 6. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 9. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 10. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 11. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 12. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК 13. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети

ЗК 15. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

Фахові (предметні) компетентності спеціальності:

ФК 18. Здатність до генерування нових ідей та креативності у професійній сфері.

Міждисциплінарні зв'язки: для вивчення навчальної дисципліни «Педагогічна майстерність» здобувачі мають опанувати знання, вміння та навички з таких навчальних дисциплін, як: «Етика», «Естетика», «Психологія», «Педагогіка».

РОЗДІЛ 1.
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ
ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин	
		Денна форма	Заочна форма
Змістовий модуль I. «Сутність педагогічної діяльності вчителя»			
1.	<u>Тема 1.</u> Суспільна значущість професії вчителя, його функції.	2	
2.	<u>Тема 2.</u> Педагогічна майстерність і особистість учня.	2	
3.	<u>Тема 3.</u> Педагогічна техніка вчителя.	2	
4.	<u>Тема 4.</u> Мовлення вчителя як засіб педагогічної праці.	2	2
5.	<u>Тема 5.</u> Майстерність педагогічного спілкування.	2	2
6.	<u>Тема 6.</u> Психолого-педагогічні умови майстерної взаємодії в педагогічному спілкуванні.	2	2
Змістовий модуль II. «Технологія організації педагогічної взаємодії»			
7.	<u>Тема 7.</u> Індивідуальна педагогічна бесіда як модель діалогічної взаємодії.	2	2
8.	<u>Тема 8.</u> Методика контактної взаємодії як технологія забезпечення контакту.	2	2
9.	<u>Тема 9.</u> Майстерність організації педагогічної взаємодії у навчання	4	1
10.	<u>Тема 10.</u> Майстерність побудови діалогічної взаємодії на уроці.	4	1
	Всього годин	24	12

ТЕХНОЛОГІЧНА КАРТА ДИСЦИПЛІНИ

Тема	Форма організації на занятті	Обов'язкове практичне завдання	Термін виконання
1. Суспільна значущість професії вчителя, його функції.	<i>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> 1. Учитель у житті дитини. Функції учителя суспільстві. 2. Специфіка професійної діяльності вчителя. 3. Педагогічна діяльність як мета діяльність.	1. Виписати яскраві вислови про вчителя, які можуть увійти до професійного кодексу педагога. 2. Підготуватися до виступу на тему «Я і моя професія»	Практичне заняття
2. Педагогічна майстерність і особистість учня.	<i>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> 1. Поняття педагогічної майстерності. 2. Структура особистості вчителя-майстра. 3. Педагогічна задача і педагогічна ситуація. 4. Майстерність вчителя у розв'язанні педагогічних задач.	1. Вибрати з «Педагогічної поеми» А. Макаренка ситуацію, яка на Ваш погляд, найбільш виявила педагогічну майстерність видатного вихователя. 2. Сформулювати власне педагогічне кредо, переконання, використовуючи такий зачин: «Для мене як педагога найголовніше буде...». Занотувати його.	Практичне заняття
3. Педагогічна техніка вчителя.	<i>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> 1. Особливості сприймання зовнішнього виду вчителя учнями. 2. Обговорення основних теоретичних положень. 3. Мова міміки і пантоміміки вчителя.	1. Підготуватися до моделювання ситуації: самопрезентація вчителя під час першої зустрічі з класом. Продумати особливості свого зовнішнього вигляду, мовлення, організації простору класу; психологічно	Практичне заняття

	4. Техніка невербальної поведінки вчителя майстра. Критерії гідної самопрезентації вчителя (невербальний аспект).	налаштувати на бажану емоційну хвилю спілкування. Проаналізувати ефективність цих засобів у встановленні контакту з аудиторією, створенні передумов для майбутнього діалогу з нею.	
4.Мовлення вчителя як засіб педагогічної праці.	<i>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> 1. Техніка мовлення та її роль у діяльності вчителя. 2. Поняття фонаційного дихання. Типи дихання. Механізм діафрагмально-реберного дихання. 3. Вимоги до професійного голосу педагога, основні причини його порушень.	1. Ознайомитися з системою вправна розвиток фонаційного дихання й голосотворення, підготуватися до їх демонстрації у групі. 2. Підготуватися до демонстрації початкового етапу розповіді. Обдумати прийоми виходу на контакт з учнем.	Практичне заняття
5.Майстерність педагогічного спілкування.	<i>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> 1. Специфіка педагогічного спілкування його особливості і функції; 2. Діалогічне педагогічне спілкування, його критерії; 3. Структура педагогічного спілкування	1. Виконання вправи 5 (письмово) і вправи 6 (усно), С. 270-272. (Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.. Київ: Вища шк., 422с.) 2. Вибрати педагогічну ситуацію, що потребує індивідуальної педагогічної бесіди, записати зміст ситуації; визначити доцільну позицію –	Практичне заняття

		формально-рольову та особистісно-орієнтовану, а також доцільний стиль спілкування.	
6. Психолого-педагогічні умови майстерної взаємодії в педагогічному спілкуванні.	<i>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> 1. Необхідність зворотного зв'язку в спілкуванні на завершальному етапі уроку, форми підведення підсумків наприкінці уроку. 2. Знання комунікативного забезпечення уроку, роль завершального етапу взаємодії на ньому. 3. Прийоми емоційного завершення спілкування на уроці.	1. Підготуватись до мікророзкладання: розробити ситуацію завершального етапу уроку, використавши різні прийоми емоційного завершення взаємодії та формування установки на подальшу співпрацю.	Практичне заняття
7. Індивідуальна педагогічна бесіда як модель діалогічної взаємодії.	<i>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> 1. Місце бесіди вчителя на уроці. 2. Рівні пізнавальної активності учнів. 3. Евристична бесіда як діалог з учнем, технологія її побудови. 4. Майстерність організації педагогічної взаємодії, у процесі бесіди на уроці.	1. Діагностування рівня сформованості комунікативності.	Практичне заняття
8. Методика контактної взаємодії як технологія забезпечення	<i>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> 1. Стадії взаємодії (за Л. Філоновим)	1. Підготуватися до співбесіди, використовуючи рекомендовану літературу і свої	Практичне заняття

контакту.	2. Процес слухання вчителя. 3. Технології побудови «Я висловлювання» 4. Механізм дії гальмівних та спонукальних прийомів.	спостереження під час педагогічної практики.	
9.Майстерність організації педагогічної взаємодії у навчання	<i>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> 1. Поняття діалогу у навчанні. 2. Змоделювати загальну побудову уроків, розроблених за однією темою і для одного класу, але з різних педагогічних позицій – авторитарного і гуманістичного навчання. Визначити педагогічну ефективність цих різних моделей уроку.	1. Діагностування рівня сформованості позиції студентів щодо ефективності авторитарного і гуманістичного навчання, ролі особистості у забезпеченні успішного навчання учнів.	Практичне заняття
10.Майстерність побудови діалогічної взаємодії на уроці.	<i>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> 1. Поняття «творчий задум уроку». 2. Обговорення основних теоретичних положень.	1. Ділова гра: «Аукціон – презентація авторських варіантів задуму уроку».	Практичне заняття

ПЛАНИ ТА ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття 1. *Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком: «Суспільна значущість професії вчителя, його функції»*

Питання для обговорення

1. Учитель у житті дитини.
2. Функції учителя суспільстві.

3. Специфіка професійної діяльності вчителя.
4. Педагогічна діяльність як мета діяльність.

Практичні завдання (робота в малих групах)

Завдання 1. З рекомендованої літератури виписати яскраві вислови про вчителя, які можуть увійти до професійного кодексу педагога.

Завдання 2. Підготуватися до виступу на тему «Я і моя професія»

Практичне заняття 2. Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком «Педагогічна майстерність і особистість учня»

Питання для обговорення

1. Поняття педагогічної майстерності.
2. Структура особистості вчителя-майстра.
3. Педагогічна задача і педагогічна ситуація.
4. Майстерність вчителя у розв'язанні педагогічних задач.

Практичні завдання

Завдання 1. Вибрати з «Педагогічної поеми» А. Макаренка ситуацію, яка на Ваш погляд, найбільш виявила педагогічну майстерність видатного вихователя.

Завдання 2. Сформулювати власне педагогічне кредо, переконання, використовуючи такий зачин: «Для мене як педагога найголовніше буде...». Занотувати його.

Завдання 3. Обираємо варіант. Перед Вами – низка педагогічних ситуацій. Після ознайомлення з кожною з них, Вам необхідно вибрати із числа запропонованих варіантів той, який, на Ваш погляд, буде найбільш ефективним з педагогічної точки зору. Якщо жоден із запропонованих варіантів Вас не влаштовує, то можна назвати свій, оригінальний варіант.

1. Ви почали проведення уроку, всі учні заспокоїлися, настала тиша, і незабаром у класі хтось голосно засміявся. Коли Ви, на встигнувши нічого сказати, здивовано

подивилися на учня, який засміявся, він, дивлячись Вам прямо у вічі, заявив: “Мені завжди смішно дивитися і хочеться сміятися, коли Ви починаєте вести заняття”.

Як Ви відреагуєте на це?

1. “Ось тобі й на!”
2. “А що тобі смішно?”
3. “Та, заради бога!”
4. “Ти що, дурник?”
5. “Люблю веселих людей”.
6. “Я рада(ий), що створюю веселий настрій”.

2. Після того, як Ви провели декілька занять, учень заявляє Вам: “Я не думаю, що Ви, як педагог, зможете нас чомусь навчити”. Ваша реакція:

1. “Твоя справа – вчитися, а не вчити вчителя”.
2. “Таких, як ти, я, звичайно, нічому не зможу навчити”.
3. “Може, тобі краще перейти в інший клас або вчитися у іншого педагога?”
4. “Тобі просто не хочеться вчитися”.
5. “Мені цікаво знати, чому ти так вважаєш”.
6. “Давай поговоримо про це більш детально. У моїй поведінці, мабуть, є щось таке, що наводить тебе на подібну думку”.

3. Учень говорить вчителю: “На два найближчих уроки, які Ви будете проводити, я не прийду, оскільки хочу піти на концерт молодіжного ансамблю (варіанти: погуляти з друзями, побувати на спортивних змаганнях в якості глядача, просто відпочити від школи)”. Як потрібно відповісти йому?

1. “Спробуй тільки!”
2. “Наступного разу тобі доведеться прийти до школи з батьками”.
3. “Це – твоя справа, тобі ж здавати екзамен. Все одно ти змушений будеш звітувати за пропущені заняття”.
4. “Мені здається, що ти дуже несерйозно ставишся до занять”.
5. “Може, тобі краще взагалі залишити школу?”

6. “Мені цікаво знати, чому відвідування концерту (прогулянка з друзями, спортивні змагання) для тебе більш важливі, ніж заняття у школі”.

4. *Учень, побачивши вчителя, коли той увійшов до класу, каже йому: “Ви виглядаєте дуже втомленим”. Як на це повинен відреагувати вчитель?*

1. “Я вважаю, що з твого боку не дуже пристойно робити мені такі зауваження”.
2. “Так, я погано себе почуваю”.
3. “Не хвилюйся за мене, краще на себе подивися”.
4. “Я сьогодні погано спав, у мене багато роботи”.
5. “Не хвилюйся, це не завадить нашим заняттям”.
6. “Ти дуже уважний, дякую за турботу!”

5. *Учень каже вчителю: “Я знову забув принести зошит (виконати домашнє завдання тощо)”. Як на це повинен відреагувати вчитель?*

1. “Ну ось, знову!”
2. “Чи не здається тобі це проявом безвідповідальності?”
3. “Думаю, тобі пора поставитись до справи більш серйозно”.
4. “Я хотів(ла) би знати, чому?”
5. “У тебе, мабуть, не було для цього можливості?”
6. “Як ти вважаєш, чому я кожного разу нагадую про це?”

6. *Учень, явно демонструючи своє погане ставлення до когось із товаришів по класу, каже: “Я не хочу працювати (вчитися) разом з ним”. Як на це повинен відреагувати вчитель?*

1. “Ну та й що?”
2. “Нікуди від цього не втечеш, все одно прийдеться займатися”.
3. “Це безглуздо з твого боку”.
4. “Але він також не захоче після цього працювати (вчитися) з тобою”.
5. “Чому?”
6. “Я думаю, ти не правий”.

Практичне заняття 3. Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком: «Педагогічна техніка вчителя»

Питання для обговорення

1. Особливості сприймання зовнішнього виду вчителя учнями.
2. Обговорення основних теоретичних положень.
3. Мова міміки і пантоміміки вчителя.
4. Техніка невербальної поведінки вчителя майстра. Критерії гідної самопрезентації вчителя (невербальний аспект).

Практичні завдання (робота в малих групах)

Завдання 1. Підготуватися до моделювання ситуації: самопрезентація вчителя під час першої зустрічі з класом. Продумати особливості свого зовнішнього вигляду, мовлення, організації простору класу; психологічно налаштувати на бажану емоційну хвилю спілкування.

Завдання 2. Проаналізувати ефективність цих засобів у встановленні контакту з аудиторією, створенні передумов для майбутнього діалогу з нею..

Завдання 3. Вправа виконується індивідуально, допомагає зняти втому, досягти внутрішньої стабільності. *Внутрішній промінь.* Прийміть зручну позу. Сконцентруйте можливості Вашої фантазії та уявіть, що всередині вашої голови, у верхній її частині, з'являється світлий промінь, який повільно й поступово рухається згори вниз і повільно й поступово освітлює обличчя, шию, плечі, руки теплим, рівним і розслаблюючим світлом. Під дією променя розгладжується шкіра, зникає напруження в ділянці потилиці, зменшується і зникає зморшка на лобі, опускаються брови, “охолоджуються” очі, послаблюється напруженість у куточках вуст, опускаються плечі, звільняються шия і грудна клітка. Внутрішній промінь ніби формує нову зовнішність спокійної, розслабленої людини, задоволеної собою і своїм життям, професією і учнями.

Виконайте вправу декілька разів. Ви отримаєте задоволення і навіть насолоду.

Завдання 4. Формула самонавіювання. Спробуйте скласти власну формулу самонавіювання. Визначте, у яких випадках її доцільно буде використовувати.

Практичне заняття 4. Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком: «Мовлення вчителя як засіб педагогічної праці»

Питання для обговорення

1. Техніка мовлення та її роль у діяльності вчителя .
2. Поняття фонаційного дихання. Типи дихання. Механізм діафрагмально-реберного дихання.
3. Вимоги до професійного голосу педагога, основні причини його порушень.

Практичні завдання (робота в малих групах)

Завдання 1. Ознайомитися з системою вправна розвиток фонаційного дихання й голосотворення, підготуватися до їх демонстрації у групі.

Завдання 2. Підготуватися до демонстрації початкового етапу розповіді. Обдумати прийоми виходу на контакт з учнем.

Практичне заняття 5. Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком: «Майстерність педагогічного спілкування.»

Питання для обговорення

1. Специфіка педагогічного спілкування його особливості і функції;
2. Діалогічне педагогічне спілкування, його критерії;
3. Структура педагогічного спілкування

Практичні завдання

Завдання 1. Виконання вправи 5 (письмово) і вправи 6 (усно), С. 270-272. (Педагогічна майстерність).

Завдання 2. Вибрати педагогічну ситуацію, що потребує індивідуальної педагогічної бесіди, записати зміст ситуації; визначити доцільну позицію – формально-рольову та особистісно-орієнтовану, а також доцільний стиль спілкування .

Завдання 3. Архітектор. Група ділиться на 2-3 команди. Завдання кожної команди “виліпити скульптуру” на педагогічну тему. Інші команди відгадують, що саме зображено.

Завдання 4. Відповіді без слів. Усі сидять колом. Ведучий задає запитання сусіду справа, користуючись при цьому лише руками. Наступний учасник відповідає теж лише з допомогою рухів рук. Після цього сам задає запитання гравцеві справа. Гра продовжується до тих пір, поки коло не замкнеться.

Практичне заняття 6. Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком: «Психолого-педагогічні умови майстерної взаємодії в педагогічному спілкуванні»

Питання для обговорення

1. Необхідність зворотного зв'язку в спілкуванні на завершальному етапі уроку, форми підведення підсумків наприкінці уроку.
2. Знання комунікативного забезпечення уроку, роль завершального етапу взаємодії на ньому.
3. Прийоми емоційного завершення спілкування на уроці.

Практичні завдання (робота в малих групах)

Завдання 1. Підготуватись до мікровикладання: розробити ситуацію завершального етапу уроку, використавши різні прийоми емоційного завершення взаємодії та формування установки на подальшу співпрацю.

Завдання 2. Розшифруй. Студенти отримують картки з мімічними виразами обличчя, назви яких (байдужість, ворожість, радість, сильна злість, сум, сором'язлива радість, погане самопочуття, злість, бурхлива радість, глибока

печаль, скептичність, страждання) написано на окремих картках. Необхідно розшифрувати закодовані художником різноманітні емоційні стани, дібравши до кожного малюнка відповідну емоцію.

Завдання 3. Кожен студент отримує картку з описом певної педагогічної ситуації. З допомогою міміки й пантоміміки потрібно зобразити те, що написано на картці. Інші учасники повинні здогадатися, що саме було зображено.

Можливі варіанти педагогічних ситуацій:

Ви пишете на дошці. Учні повинні писати разом з Вами в зошитах. Раптом Ви чуєте якийсь шум. Повертаєтесь до класу, виражаючи:

- подив (Що сталося?);
- вимогу (Досить, час вгамуватися!);
- очікування (Я чекаю тиші);
- страждання (Як можна шуміти, коли у нас така важлива справа?).

Контрольна робота. Ви за столом. Бачите, як учень намагається скористатися шпаргалкою. Ваші погляди зустрічаються. Ви дивитесь:

- з докором;
- з великим здивуванням;
- з гнівом;
- в очікуванні подальших дій;
- з іронічним співчуттям.

Учень біля дошки. Виконав завдання. Ваша реакція:

- радісна (Молодець!);
- приємне здивування такому чудовому результату;
- здивування (Ти впевнений, що все виконав правильно?);
- засудження;
- спокійна (Все правильно).

Йде самостійна робота. Ви проходите між рядами. Спостерігаєте, як працюють учні. Вони добре працюють.

Ви проходите між рядами. Один з учнів працює краще, ніж завжди. Відзначте, щоб він це бачив.

Практичне заняття 7. Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком «Індивідуальна педагогічна бесіда як модель діалогічної взаємодії»

Питання для обговорення

1. Місце бесіди вчителя на уроці.
2. Рівні пізнавальної активності учнів.
3. Евристична бесіда як діалог з учнем, технологія її побудови.
4. Майстерність організації педагогічної взаємодії, у процесі бесіди на уроці.

Практичні завдання (робота в малих групах)

Завдання 1 Діагностування рівня сформованості комунікативності.

Завдання 2. Мовчазні прислів'я. Група ділиться на 2-3 команди. Кожна команда з допомогою пантомімічних засобів показує прислів'я ("один з сошкою, а семеро з ложкою", тощо). Інші команди повинні відгадати, ілюстрацію якого саме прислів'я вони побачили.

Завдання 3. Зайві жести. Продемонструйте жести, які можуть відволікати, дратувати, виражати невпевненість, недовіру, напруженість, нервовість, самоконтроль.

Завдання 4. Жива картина. Не користуючись вербальним мовленням, покажіть, як розмовляють: дві подруги через вікно; однокласники через скляні двері, де проходить екзамен, а один з учнів погано підготовлений. Покажіть, як ходить дитина, яка щойно навчилася ходити; учень, який не хоче відповідати біля дошки; старенький дідок.

Практичне заняття 8. Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком «Методика контактної взаємодії як технологія забезпечення контакту»

Питання для обговорення

1. Стадії взаємодії (за Л. Філоновим)
2. Процес слухання вчителя.
3. Технології побудови «Я висловлювання»
4. Механізм дії гальмівних та спонукальних прийомів.

Практичні завдання.

Завдання 1. Підготуватися до співбесіди, використовуючи рекомендовану літературу і свої спостереження під час педагогічної практики.

Завдання 2. Емоції. Всі учасники утворюють пари. За допомогою невербальних засобів необхідно виразити своє ставлення до партнера (доброзичливість, байдужість, неприязнь); виявити свій емоційний стан (радість, гнів, пригніченість, обурення).

Завдання 3. Учительські діалоги. У парі з партнером розіграти ситуації: під час відповіді учня у клас заглядає вчитель, якому необхідно терміново повідомити деяку інформацію своєму колезі, не перериваючи уроку і не заходячи в клас. З допомогою міміки і жестів показати:

- прохання вийти в коридор на хвилинку;
- свою готовність почекати в учительській;
- вимогу директора зайти до нього після уроку;

Практичне заняття 9. Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком «Майстерність організації педагогічної взаємодії у навчання»

Питання для обговорення

1. Поняття діалогу у навчанні.

2. Змоделювати загальну побудову уроків, розроблених за однією темою і для одного класу, але з різних педагогічних позицій – авторитарного і гуманістичного навчання. Визначити педагогічну ефективність цих різних моделей уроку.

Практичні завдання

Завдання 1. Діагностування рівня сформованості позиції студентів щодо ефективності авторитарного і гуманістичного навчання, ролі особистості у забезпеченні успішного навчання учнів.

Завдання 2. Білки. Для того, щоб вчитися розподіляти повітря під час видиху, можна використовувати фразу: *“Ось із гілки та й на гілку пострибали дружно білки: одна білка, дві білки, три білки, чотири білки...”* Розподіліть вдих на три порції, читаючи голосно, рівномірно текст, робіть вдих після кожної третьої “білки”: *“Ось із гілки та й на гілку (вдих) пострибали дружно білки (вдих): одна білка, дві білки, три білки”* (вдих) і т.д. Коли відчуєте, що ця порція Вами засвоєна, переходьте на триваліший рахунок: вдихайте через 8, 11 “білок”.

Завдання 3. На одному диханні. Промовляння великого за обсягом тексту “на одному диханні”: глибоко вдихнути і на видиху вимовити текст. Наприклад, знову перелічити “білок”: *“Ось із гілки та й на гілку пострибали дружно білки: одна білка, дві білки, три білки, чотири білки”* і т.д.

Практичне заняття 10. Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком «Майстерність побудови діалогічної взаємодії на уроці»

Питання для обговорення

1. Поняття «творчий задум уроку».
2. Обговорення основних теоретичних положень.

Практичні завдання.

Завдання 1. Ділова гра: «Аукціон – презентація авторських варіантів задуму уроку».

Завдання 2. Пошук . Одному зі студентів показують предмет і відсилають його за двері. Предмет ховають. Інший студент повинен слідкувати за тим, хто шукає предмет, і то посилювати, то стишувати якийсь звук (наприклад, стукати по парті, плескати в долоні) в залежності від того, наближається чи віддаляється шукач від предмета.

Завдання 3. Ніжний дотик. а) із закритими очима визначити вартість монет; б) на дотик визначити, які предмети лежать під тканиною; в) на дотик визначити матеріал, форму предмета.

Завдання 4. Комплексність уваги . Перший учасник називає слово, наприклад, “підлога”, другий – підхоплює: “підлога, стеля”. Третій – “підлога, стеля, стіна”. Кожний наступний учасник гри повторює слова партнерів і додає своє. Коли зіграв останній учасник, вправу можна повторити – йти по другому колу і т.д.

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ

РОЗПОДІЛ ГОДИН САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин		Форма контролю
		Денна форма	Заочна форма	
Змістовий модуль I. Сутність педагогічної діяльності вчителя				
1.	<u>Тема1.</u> Суспільна значущість професії вчителя, його функції.	4	6	Індивідуальна, групова співбесіда усне опитування, перевірка практичних
2.	<u>Тема2.</u> Педагогічна майстерність і особистість учня.	4	6	
3.	<u>Тема 3.</u> Педагогічна техніка	4	6	

	вчителя.			завдань
4.	<u>Тема 4.</u> Мовлення вчителя як засіб педагогічної праці.	4	6	
5.	<u>Тема 5.</u> Майстерність педагогічного спілкування.	4	6	
6.	<u>Тема 6.</u> Психолого-педагогічні умови майстерної взаємодії в педагогічному спілкуванні.	4	6	
Змістовий модуль II. «Технологія організації педагогічної взаємодії»				
7.	<u>Тема 7.</u> Індивідуальна педагогічна бесіда як модель діалогічної взаємодії.	3	8	Індивідуальна, групова співбесіда усне опитування, перевірка практичних завдань
8.	<u>Тема 8.</u> Методика контактної взаємодії як технологія забезпечення контакту.	3	6	
9.	<u>Тема 9.</u> Майстерність організації педагогічної взаємодії у навчання	3	6	
10.	<u>Тема 10.</u> Майстерність побудови діалогічної взаємодії на уроці.	3	6	
	ВСЬОГО ГОДИН:	36	62	

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗА ЗМІСТОВИМИ МОДУЛЯМИ

Змістовий модуль 1. Сутність педагогічної діяльності вчителя

Тема 1. Суспільна значущість професії вчителя, його функції.

1. Як Ви розумієте поняття педагогічної діяльності?
2. Назвіть основні компоненти педагогічної діяльності.
3. Охарактеризуйте основні функції педагогічної діяльності вчителя.
4. Що Ви розумієте під поняттям педагогічної майстерності?

5. Назвіть основні компоненти педагогічної майстерності.
6. Як Ви розумієте поняття гуманістичної спрямованості?
7. 10. У чому Ви бачите значення педагогічної техніки для вчителя?

Тема 2. Педагогічна майстерність і особистість учня.

1. Що таке педагогічна ситуація?
2. Яким чином педагогічна ситуація може перетворитися на педагогічну задачу?
3. Чи кожна педагогічна ситуація перетворюється на задачу? Чому?
4. Вирішення якої задачі (оперативної, тактичної чи стратегічної) є найважчим, на Ваш погляд? Відповідь обґрунтуйте.
5. Наведіть приклад оперативної, тактичної та стратегічної задач.
6. Назвіть основні етапи розв'язання педагогічних задач.
7. 10. Які якості педагога, на Ваш погляд, допоможуть йому успішно вирішувати педагогічні задачі?

Тема 3. Педагогічна техніка вчителя.

1. Дайте визначення педагогічної техніки та її основних компонентів.
2. Які Ви знаєте способи оволодіння навичками внутрішньої техніки?
3. Наявність яких особистісних рис педагога забезпечує ефективне використання звернень до почуття власного обов'язку в зв'язку з усвідомленням соціальної ролі професії вчителя?
4. Який зв'язок між емоційним та фізичним станом людини лежить в основі методу фізичних дій?
5. З якою метою може здійснюватися розрядка в діяльності?
6. Чи вважаєте Ви можливим і доцільним використання названих шляхів саморегуляції в інших (не педагогічних) сферах життя? Якщо так, то де саме і з якою метою?

7. Які з методів опанування навичками внутрішньої техніки Ви маєте на меті використовувати у майбутньому?

Тема 4. Мовлення вчителя як засіб педагогічної праці.

1. Обґрунтуйте роль мовлення в роботі вчителя.
2. Дайте визначення техніки мовлення.
3. Яка роль правильної організації дихання в мовленні педагога?
4. Від чого залежить звучання голосу?
5. Чи існує різниця між силою та гучністю голосу? Якщо так, то в чому вона полягає?
6. Чи можливо, на Ваш погляд, певним чином вплинути на тембр, милозвучність та сугестивність голосу?
7. Як Ви розумієте поняття “темпоритм”?

Тема 5. Майстерність педагогічного спілкування..

1. Дайте пояснення поняттю “соціально-перцептивна техніка”.
2. Який вид уваги повинен переважати під час педагогічної діяльності вчителя?
3. Що, на Вашу думку, повинно бути об’єктом педагогічної уваги вчителя?
4. Чи може установка мати негативний вплив на роботу вчителя?
5. У чому полягає різниця між обсягом та розподілом уваги?
6. Чи існує взаємозв’язок між увагою та уявою? В чому він полягає?
7. Які Ви знаєте функції уяви?
8. Як Ви гадаєте, чи може обділена творчою уявою людина стати майстерним педагогом?

Тема 6. Психолого-педагогічні умови майстерної взаємодії в педагогічному спілкуванні.

1. У чому різниця між професіональним та непрофесіональним спілкуванням?
2. В чому суть функцій педагогічного спілкування?
3. Яка роль кожного з етапів педагогічного спілкування для встановлення ефективної взаємодії вчителя з учнями у навчально-виховному процесі?
4. Що повинен робити вчитель, щоб не допускати виникнення або мінімізувати вплив бар'єрів у спілкуванні?
5. Що визначає стиль спілкування вчителя з учнями?
6. Що, на Ваш погляд, породжує непродуктивні стилі спілкування вчителя з учнями?
7. Чим відрізняється педагогічне спілкування від спілкування вчителя з людьми поза професійною діяльністю?

Змістовий модуль 2.

Технологія організації педагогічної взаємодії

Тема 7. *Індивідуальна педагогічна бесіда як модель діалогічної взаємодії.*

1. Що таке педагогічний вплив?
2. У чому ви бачите роль педагогічного впливу у професійній діяльності вчителя?
3. Як ви розумієте поняття прийомів педагогічного впливу?
4. У яких ситуаціях вчителю слід скористатися створюючими прийомами педагогічного впливу, а в яких – гальмівними?
5. Які почуття й емоції повинно викликати в учнів “Ти-повідомлення”?
6. Що таке педагогічна вимога?
7. Які види вимог ви знаєте?
8. Яка роль невербальних вимог у педагогічному спілкуванні?

Тема 8. *Методика контактної взаємодії як технологія забезпечення контакту.*

1. Яку людину можна назвати тактовною?
2. Яких вимог повинен дотримуватися вчитель, щоб бути тактовним?
3. Чим педагогічний такт відрізняється від загального?
4. У яких значеннях вживається поняття педагогічного такту?
5. Чим відрізняються поняття “педагогічний такт” і “педагогічна тактика”?
6. У чому може виявлятися гнучкість поведінки вчителя?
7. Чи варто застосовувати позицію “батька” у педагогічному спілкуванні?
Якщо так, то в яких випадках?

Тему 9. *Майстерність організації педагогічної взаємодії у навчання*

1. У чому суть зворотного зв'язку?
2. Чому комунікативна поведінка має важливе значення для встановлення зворотного зв'язку?
3. Що таке візуальне сканування?
4. У чому різниця між рефлексивним та нерелфлексивним слуханням?
5. Коли варто застосовувати нерелфлексивне слухання? Чому?
6. Які прийоми рефлексивного слухання Ви знаєте?
7. З якою метою використовуються прийоми рефлексивного слухання?
8. Чого не варто робити в процесі слухання?

Тема 10. *Майстерність побудови діалогічної взаємодії на уроці*

1. Що таке конфлікт?
2. Чому виникають конфлікти у педагогічній діяльності вчителя?
3. Які негативні функції конфліктів Ви знаєте?

4. Чи може конфлікт відігравати позитивну роль у стосунках між людьми? Якщо так, то як саме?
5. За якої стратегії взаємодії у конфлікті максимально реалізуються власні інтереси? Інтереси іншої сторони?
6. Яка із запропонованих стратегій взаємодії у конфлікті є, на Ваш погляд, найефективнішою?
7. Чи може педагог спеціально створювати конфлікти? Якщо так, то з якою метою?

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Змістовий модуль 1.

Сутність педагогічної діяльності вчителя

Тема 1. Суспільна значущість професії вчителя, його функції.

1. Наведіть приклад ситуації, де б учень виступав суб'єктом педагогічної діяльності.
2. Напишіть есе та обґрунтуйте роль основних складових педагогічної компетентності для майстерності вчителя.
3. Дайте характеристику основних педагогічних здібностей вчителя.

Тема 2. Педагогічна майстерність і особистість учня.

1. Розробіть кросворд та наведіть приклад педагогічних ситуацій.
2. Надайте порівняльну характеристику трьох рівнів педагогічних задач.
3. Охарактеризуйте кожен з етапів вирішення педагогічної задачі з точки зору його значущості.

Тема 3. Педагогічна техніка вчителя.

1. Розкрийте значення внутрішньої техніки в роботі вчителя.

2. Розробіть питання до брей-рингу до теми: «Умови ефективного самонавіювання».
3. Охарактеризуйте основні напрямки емоційного налаштування вчителя перед уроком.

Тема 4. *Мовлення вчителя як засіб педагогічної праці.*

1. Надайте аналіз технічним показникам виразного мовлення.
2. Назвіть основні властивості голосу вчителя.
3. Поясніть значення гнучкості та діапазону голосу в роботі вчителя.

Тема 5. *Майстерність педагогічного спілкування..*

1. Наведіть конкретний приклад, де б виявився закон аперцепції.
2. Назвіть та охарактеризуйте основні параметри уваги.

Тема 6. *Психолого-педагогічні умови майстерної взаємодії в педагогічному спілкуванні.*

1. Назвіть переваги та недоліки функціонально-рольового та особистісно орієнтованого спілкування.
2. Порівняйте види ставлення вчителя до учнів зі стилями педагогічного спілкування за В.А.Кан-Каликом.
3. Надайте стислий реферативний переваги та недоліки стилів керівництва учнівським колективом.

Змістовий модуль 2.

Технологія організації педагогічної взаємодії

Тема 7. *Індивідуальна педагогічна бесіда як модель діалогічної взаємодії.*

1. Наведіть приклади використання “Я-повідомлення” у педагогічному спілкуванні.

2. Розробіть тренінгові програму: «Навіщо вчителю потрібно володіти прийомами та ключовими операціями педагогічного впливу?»

Тема 8. *Методика контактної взаємодії як технологія забезпечення контакту.*

1. Наведіть приклади поєднання педагогічного такту і тактики вчителя.
2. Назвіть переваги й недоліки рольової позиції “дорослого”.
3. Наведіть приклад застосування рольової позиції “дитини”.

Тема 9. *Майстерність організації педагогічної взаємодії у навчання*

1. З'ясуйте, яке значення для встановлення зворотного зв'язку має знання про основні канали сприйняття інформації?
2. Надайте стислий реферативний «Основні правила ефективного слухання».

Тема 10. *Майстерність побудови діалогічної взаємодії на уроці*

1. Назвіть основні види конфліктів.
2. Охарактеризуйте основні типи потенційних конфліктних ситуацій у школі.
3. Надайте стислий реферативний огляд характеристики можливим стратегіям педагогічної взаємодії у конфлікті.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ

Індивідуальна робота передбачає підготовку і захист (з презентацією) здобувачами проєктів – творча робота, в якій аналізується теоретичні та практичні засади планування, організації та здійснення соціального супроводу різних категорій населення.

Мета ІНДЗ полягає у результативному власному пошуку і висновків та відображає рівень його навчальної компетентності щодо вирішення поставлених завдань педагогічної майстерності.

Вимоги до ІНДЗ. Здобувач повинен дотримуватися принципів академічної доброчесності, не допускати академічний плагіат (ст. 42 Закону України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р., №2145-VIII). До захисту приймаються проекти (творчі роботи), які складаються з:

- вступ: актуальність, об'єкт, предмет, мета, завдання, методи дослідження;
- постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими/практичними завданнями;
- виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дослідження;
- виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих наукових результатах;
- висновки та перспективи подальших досліджень;
- список використаних джерел (не менш 10 джерел, слід використати переважно нову літературу (2015-2022 рр.).

Приблизна тематика навчальних проєктів (творчих робіт):

1. Розробка навчально-дослідного проєкту «Педагог- майстр»
2. Надзавдання у педагогічній діяльності.
3. Етичний захист учителя в професійному спілкуванні.
4. Роль техніки «Активного слухання» на уроці.
5. Майстерність педагогічного запитання на уроці.
6. Використання евристичної бесіди під час навчально-виховної роботи.
7. Психологічне налаштування учнів на діалог.
8. Психолого-педагогічна характеристика інноваційної діяльності сучасного вчителя.

9. Педагогічна майстерність педагога сучасності.
10. Феномен педагогічної майстерності у сучасній психолого-педагогічній літературі.
11. Динаміка функцій учителя в сучасному навчально-виховному процесі.
12. Мотивація професійної діяльності сучасного педагога.
13. Діяльність учителя як творчий процес.
14. Професійна ідентифікація особистості вчителя.
15. Ідеал учителя на сучасному етапі розвитку освіти.
16. Професійне самовиховання вчителя: сутність, шляхи і способи реалізації.
17. Особливості педагогічного іміджу А.Макаренка.
18. Елементи театральної педагогіки у педагогічному досвіді А. Макаренка.
19. Шляхи розвитку педагогічної спостережливості.
20. Техніка мовлення як засіб розв'язання педагогічних завдань.
21. Природа педагогічного таланту.
22. Засоби керування вчителем самопочуттям.
23. Особливості педагогічного мислення вчителя.
24. Феномен професійної деформації педагога: причини, шляхи подолання.
25. Особливості педагогічної рефлексії.
26. Критерії педагогічної майстерності вчителя.
27. Гуманістична спрямованість педагогічної взаємодії.
28. Професійна компетентність вчителя.
29. «Я висловлювання» в педагогічному спілкуванні.
30. Типові моделі спілкування і їх вплив на продуктивність діяльності суб'єктів навчально-виховного впливу.
31. Способи саморегуляції педагога в професійному спілкуванні.

РОЗДІЛ 3.
КОНТРОЛЬНІ ЗАСОБИ ПЕРЕВІРКИ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРАКТИЧНОЇ
ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДО ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

Тестові завдання, які можуть бути використані для проміжного і підсумкового контролю знань:

Варіант I

1. Структура педагогічної діяльності містить ряд компонентів:
  - А) мету, мотиви;
  - Б) об'єкт, суб'єкт, функції, засоби та результат;
  - В) мету, мотиви, об'єкт, суб'єкт, функції, засоби та результат.
2. Мета, з психологічної точки зору, – це
  - А) прогнозований людиною результат її діяльності з певним об'єктом;
  - Б) те, на що спрямована діяльність (матеріал, що підлягає перебудуванню, зміні);
  - В) це внутрішні імпульси, що спонукають педагога до професійної діяльності.
3. Мотиви педагогічної діяльності – це
  - А) внутрішні імпульси, що спонукають педагога до професійної діяльності;
  - Б) прогнозований людиною результат її діяльності з певним об'єктом;
  - В) те, на що спрямована діяльність (матеріал, що підлягає перебудуванню, зміні).
4. Об'єкт – це
  - А) те, на що спрямована діяльність (матеріал, що підлягає перебудуванню, зміні);
  - Б) внутрішні імпульси, що спонукають педагога до професійної діяльності;
  - В) прогнозований людиною результат її діяльності з певним об'єктом.

5. Об'єктом педагогічної діяльності вважається

- А) вчитель;
- Б) директор;
- В) учень.

6. У діяльності вчителя вчені-педагоги (Н.В.Кузьміна, В.О.Сластьонін, А.І.Щербаков) виділяють такі основні функції:

- А) конструктивну;
- Б) організаторську, комунікативну;
- В) конструктивну, організаторську, комунікативну, гностичну.

7. Конструктивна функція – це

- А) відбір і визначення структури навчального матеріалу з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів, дидактичних принципів, вимог навчальних програм, а також розробка плану навчального процесу, відбір навчального обладнання, створення дидактичних засобів і т. ін.;
- Б) залучення учнів до різних видів навчальної роботи);
- В) встановлення ефективних взаємовідносин з учнями, їх батьками, педагогічним колективом.

8. Організаторська функція – це

- А) забезпечення наукового підходу до вивчення педагогічних явищ, дослідження учня і учнівського колективу, навчального процесу і результатів педагогічної діяльності: пошук потрібної інформації, експерименти, аналіз власної практики і досвіду інших вчителів;
- Б) залучення учнів до різних видів навчальної роботи;
- В) встановлення ефективних взаємовідносин з учнями, їх батьками, педагогічним колективом.

9. Комунікативна функція – це

- А) забезпечення наукового підходу до вивчення педагогічних явищ, дослідження учня і учнівського колективу, навчального процесу і результатів

педагогічної діяльності: пошук потрібної інформації, експерименти, аналіз власної практики і досвіду інших вчителів;

Б) встановлення ефективних взаємовідносин з учнями, їх батьками, педагогічним колективом;

В) залучення учнів до різних видів навчальної роботи.

10. Гностична функція – це

А) забезпечення наукового підходу до вивчення педагогічних явищ, дослідження учня і учнівського колективу, навчального процесу і результатів педагогічної діяльності: пошук потрібної інформації, експерименти, аналіз власної практики і досвіду інших вчителів;

Б) встановлення ефективних взаємовідносин з учнями, їх батьками, педагогічним колективом;

В) залучення учнів до різних видів навчальної роботи.

11. Успішність педагогічної діяльності великою мірою залежить від використаних засобів, що поділяються на групи:

А) матеріальні (обладнання, меблі, ТЗН тощо);

Б) нематеріальні (методи, прийоми, форми, види роботи з учнями);

В) матеріальні та нематеріальні.

12. Сьогодні майстерність визначають як

А) “найвищий рівень педагогічної діяльності... який виявляється в тому, що у відведений час педагог досягає оптимальних наслідків”;

Б) “інтегрований показник ступеня готовності конкретної людини до виконання професійних обов’язків учителя і вихователя”;

В) “сукупність певних якостей особистості вчителя, що зумовлюються високим рівнем його психолого-педагогічної підготовленості, здатністю оптимально розв’язувати педагогічні завдання (навчання, виховання і розвитку школярів)”.

13. Сьогодні українська педагогічна наука виокремлює основні характеристики майстерного вчителя, тобто компоненти педагогічної майстерності:

А) гуманістична спрямованість;

Б) професійна компетентність;

В) гуманістична спрямованість; професійна компетентність; педагогічні здібності; педагогічна техніка.

14. Успішність педагогічної діяльності великою мірою залежатиме від педагогічних здібностей вчителя. Серед основних здібностей до педагогічної діяльності виділяють:

А) комунікативні;

Б) перцептивні;

В) комунікативні; перцептивні; динамічні; емоційна стабільність; оптимістичне прогнозування; креативність.

15. Комунікативні здібності – це

А) здатність до спілкування, до встановлення контактів і зв'язків;

Б) професійна проникливість, пильність, педагогічна інтуїція, здатність сприймати та розуміти іншу людину;

В) здатність активно впливати на іншу особистість.

16. Перцептивні здібності - це

А) здатність володіти собою, зберігати самоконтроль, здійснювати саморегуляцію за будь-якої ситуації;

Б) передбачення розвитку особистості з орієнтацією на позитивне в ній;

В) професійна проникливість, пильність, педагогічна інтуїція, здатність сприймати та розуміти іншу людину.

17. Динамічні здібності – це

А) здатність до спілкування, до встановлення контактів і зв'язків;

Б) здатність володіти собою, зберігати самоконтроль, здійснювати саморегуляцію за будь-якої ситуації;

В) здатність активно впливати на іншу особистість.

18. Оптимістичне прогнозування - це

А) передбачення розвитку особистості з орієнтацією на позитивне в ній;

Б) здатність активно впливати на іншу особистість;

В) професійна проникливість, пильність, педагогічна інтуїція, здатність сприймати та розуміти іншу людину.

19. Педагогічна техніка –

А) володіння комплексом прийомів, який допомагає вчителю глибше, яскравіше, талановитіше виявити себе і досягти оптимальних результатів у роботі;

Б) здатність активно впливати на іншу особистість;

В) професійна проникливість, пильність, педагогічна інтуїція, здатність сприймати та розуміти іншу людину.

20. Внутрішня техніка – це

А) створення внутрішнього переживання особистості, психологічне налаштування вчителя на майбутню діяльність через вплив на розум, волю і почуття;

Б) це втілення внутрішнього переживання особистості вчителя в його тілесній природі: міміці, голосі, мовленні, рухах, пластиці;

В) здатність активно впливати на іншу особистість.

21. Зовнішня техніка – це

А) втілення внутрішнього переживання особистості вчителя в його тілесній природі: міміці, голосі, мовленні, рухах, пластиці;

Б) здатність активно впливати на іншу особистість;

В) професійна проникливість, пильність, педагогічна інтуїція, здатність сприймати та розуміти іншу людину.

22. Педагогічна ситуація – це

А) здатність активно впливати на іншу особистість;

Б) фрагмент педагогічної діяльності, що містить суперечності між досягнутим і бажаним рівнями вихованості учнів і колективів;

В) це втілення внутрішнього переживання особистості вчителя в його тілесній природі: міміці, голосі, мовленні, рухах, пластиці.

23. Педагогічна задача – це

А) результат усвідомлення вихователем у педагогічній ситуації необхідності розробки системи професійних дій і прийняття їх до виконання;

Б) це фрагмент педагогічної діяльності, що містить суперечності між досягнутим і бажаним рівнями вихованості учнів і колективу;

В) здатність володіти собою, зберігати самоконтроль, здійснювати саморегуляцію за будь-якої ситуації.

24. Педагогічні задачі, які педагог висуває і вирішує на основі аналізу конкретної ситуації, можуть бути

А) *стратегічні, тактичні й оперативні*

Б) оперативні;

В) тактичні.

25. *Стратегічні задачі*

А) найбільш віддалені у часі, вони мають на меті суттєву зміну об'єкта виховання, досягнення бажаного ідеалу;

Б) сприяють реалізації стратегічної задачі, тобто це ті заходи, які слід здійснити для досягнення віддаленої мети;

В) повинні вирішуватися одразу. Їхня мета – спрямувати вчинки вихованців у потрібне русло.

26. *Тактичні задачі*

А) найбільш віддалені у часі, вони мають на меті суттєву зміну об'єкта виховання, досягнення бажаного ідеалу;

Б) сприяють реалізації стратегічної задачі, тобто це ті заходи, які слід здійснити для досягнення віддаленої мети;

В) повинні вирішуватися одразу. Їхня мета – спрямувати вчинки вихованців у потрібне русло.

27. Оперативні (ситуативні) задачі

А) найбільш віддалені у часі, вони мають на меті суттєву зміну об'єкта виховання, досягнення бажаного ідеалу;

Б) сприяють реалізації стратегічної задачі, тобто це ті заходи, які слід здійснити для досягнення віддаленої мети;

В) повинні вирішуватися одразу. Їхня мета – спрямувати вчинки вихованців у потрібне русло.

28. Важливим елементом педагогічної техніки вчителя є здатність володіти собою, керувати своїм самопочуттям, тобто

А) внутрішня техніка;

Б) тактичні задачі;

В) зовнішня техніка.

29. Елементами зовнішньої техніки вчителя є

А) *вербальні* (мовні) та *невербальні* (міміка, пантоміміка) засоби;

Б) вербальні;

В) невербальні.

30. Невербальні засоби спілкування – це

А) символ стабільності, зв'язку людини з реальністю;

Б) здатність активно впливати на іншу особистість;

В) взаємне розміщення співрозмовників, відстань між ними, поза, міміка, жести, напрямок погляду та його зміни.

Варіант II

1. Педагогічна діяльність у широкому розумінні –

А) компетентність та озброєність системою вмінь;

Б) вміння трансформувати цілі, які ставить суспільство, у конкретні педагогічні завдання;

В) розглядається як діяльність, метою якої є виховання підростаючого покоління.

2. Педагогічна майстерність –

А) внутрішня мотивація пов'язана зі змістом педагогічної діяльності і ґрунтується на потребі у спілкуванні з учнем;

Б) рівень розвитку знань, умінь, навичок педагога;

В) комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня на рефлексивній основі.

3. Елементами педагогічної майстерності є:

А) гуманістична направленість, професійна компетентність, педагогічні здібності, педагогічна техніка;

Б) педагогічна діяльність, комунікативність, техніка «Активного слухання»;

В) професійна діяльність, професійна спрямованість, емоційна стабільність, педагогічна техніка.

4. Педагогічна ситуація –

А) це фрагмент педагогічної задачі, що містить цілі навчання та виховання;

Б) це фрагмент педагогічної взаємодії між учителем та учнем;

В) це фрагмент педагогічної діяльності, що містить суперечності між досягнутим і бажаним рівнями вихованості учнів і колективу.

5. Педагогічна техніка –

А) це вміння педагога керувати своєю поведінкою;

Б) вміння використовувати власний психофізичний апарат як інструмент виховного впливу;

В) спрямованість на особистість іншої людини для утвердження словом і працею найвищих духовних цінностей.

6. Дві групи складників педагогічної техніки –

А) педагогічні здібності, професійна компетентність;

Б) комунікативність, перцептивність;

В) зовнішня та внутрішня техніка.

7. Функції педагогічного мовлення -
- А) пізнавальна, організаційна, психологічна, організаційна;
  - Б) психологічна, дієва, навчальна, комунікативна;
  - В) гностична, рефлексивна, навчальна, комунікативна.
8. Умови ефективності професійного мовлення вчителя-
- А) культура мови, професійність, раціональність, дієвість;
  - Б) культура мови, дієвість, ефективність спрямування;
  - В) соціальність, контактність, раціональність, тональність.
9. Методи завоювання уваги аудиторії -
- А) активний, пасивний;
  - Б) агресивний, пасивний;
  - В) авторитарний, демократичний.
10. За характером педагогічне спілкування поділяється на
- А) функціонально рольове спілкування та особистісно орієнтоване;
  - Б) авторитарне, демократичне;
  - В) суб'єкт-суб'єктне та суб'єкт-об'єктне.
11. Діалогічне педагогічне спілкування –
- А) це тип професійного спілкування, який забезпечує суб'єкт – об'єктний характер педагогічної взаємодії;
  - Б) це тип професійного спілкування, який забезпечує суб'єкт - суб'єктний характер педагогічної взаємодії;
  - В) це тип професійного спілкування, який забезпечує гуманістичний принцип педагогічної взаємодії;
12. Модальність висловлювання –
- А) спілкування зосереджене на співрозмовникові;
  - Б) звернення має установку на персоніфікацію відповіді партнера;
  - В) відкрита позиція, засобом реалізації якої є персоніфікована манера висловлювання.

13. Бар'єри у педагогічному спілкуванні та шляхи їх подолання.

- А) психологічний, комунікативний, ситуативний, фізичний, соціальний;
- Б) психологічний, незбіг настанов, ситуативний, часовий;
- В) соціальний, смисловий, психологічний, фізичний.

14. Позиції у педагогічному спілкуванні –

- А) батька, дитини, дорослого;
- Б) авторитарна, демократична, ліберальна;
- В) авторитарно-ліберальна, демократично-авторитарна, демократично-ліберальна.

15. Комунікативність –

- А) риса особистості , що зумовлює такий рівень організації процесу спілкування , який характеризується великою кількістю поверхневих контактів, у яких центром комунікації є ця людина;
- Б) здатність легко вступати в контакт і відчувати задоволення від процесу комунікації;
- В) якість особистості педагога , що характеризується потребою у спілкуванні на основі здійснення рефлексії центром якої є суб'єкт навчально-виховного процесу.

16. *Візуальний контакт* (контакт очей) – це

- А) ясність і чіткість у вимові слів, складів і звуків;
- Б) погляд співрозмовників, фіксований один на одному, що означає зацікавленість партнером і зосередженість на тому, що він говорить;
- В) відстань між тими, хто спілкується, та просторова організація спілкування.

17. Дикція – це

- А) ясність і чіткість у вимові слів, складів і звуків;
- Б) здатність витримувати певне навантаження;

В) відстань між тими, хто спілкується, та просторова організація спілкування.

18. Увага – це

А) здатність витримувати певне навантаження;

Б) спрямованість і зосередженість свідомості на певних об'єктах чи предметах;

В) відчувати любов, захищеність, свою необхідність, значущість.

19. Педагогічна техніка –

А) володіння комплексом прийомів, який допомагає вчителю глибше, яскравіше, талановитіше виявити себе і досягти оптимальних результатів у роботі;

Б) здатність активно впливати на іншу особистість;

В) професійна проникливість, пильність, педагогічна інтуїція, здатність сприймати та розуміти іншу людину.

20. Внутрішня техніка – це

А) створення внутрішнього переживання особистості, психологічне налаштування вчителя на майбутню діяльність через вплив на розум, волю і почуття;

Б) це втілення внутрішнього переживання особистості вчителя в його тілесній природі: міміці, голосі, мовленні, рухах, пластиці;

В) здатність активно впливати на іншу особистість.

21. Зовнішня техніка – це

А) втілення внутрішнього переживання особистості вчителя в його тілесній природі: міміці, голосі, мовленні, рухах, пластиці;

Б) здатність активно впливати на іншу особистість;

В) професійна проникливість, пильність, педагогічна інтуїція, здатність сприймати та розуміти іншу людину.

22. Педагогічна ситуація – це

- А) здатність активно впливати на іншу особистість;
- Б) фрагмент педагогічної діяльності, що містить суперечності між досягнутим і бажаним рівнями вихованості учнів і колективів;
- В) це втілення внутрішнього переживання особистості вчителя в його тілесній природі: міміці, голосі, мовленні, рухах, пластиці.

23. Педагогічна задача – це

- А) результат усвідомлення вихователем у педагогічній ситуації необхідності розробки системи професійних дій і прийняття їх до виконання;
- Б) це фрагмент педагогічної діяльності, що містить суперечності між досягнутим і бажаним рівнями вихованості учнів і колективу;
- В) здатність володіти собою, зберігати самоконтроль, здійснювати саморегуляцію за будь-якої ситуації.

24. Педагогічні задачі, які педагог висуває і вирішує на основі аналізу конкретної ситуації, можуть бути

- А) *стратегічні, тактичні й оперативні;*
- Б) оперативні;
- В) тактичні.

25. *Стратегічні задачі*

- А) найбільш віддалені у часі, вони мають на меті суттєву зміну об'єкта виховання, досягнення бажаного ідеалу;
- Б) сприяють реалізації стратегічної задачі, тобто це ті заходи, які слід здійснити для досягнення віддаленої мети;
- В) повинні вирішуватися одразу. Їхня мета – спрямувати вчинки вихованців у потрібне русло.

26. Тактичні задачі

- А) найбільш віддалені у часі, вони мають на меті суттєву зміну об'єкта виховання, досягнення бажаного ідеалу;

Б) сприяють реалізації стратегічної задачі, тобто це ті заходи, які слід здійснити для досягнення віддаленої мети;

В) повинні вирішуватися одразу. Їхня мета – спрямувати вчинки вихованців у потрібне русло.

27. Оперативні (ситуативні) задачі

А) найбільш віддалені у часі, вони мають на меті суттєву зміну об'єкта виховання, досягнення бажаного ідеалу;

Б) сприяють реалізації стратегічної задачі, тобто це ті заходи, які слід здійснити для досягнення віддаленої мети;

В) повинні вирішуватися одразу. Їхня мета – спрямувати вчинки вихованців у потрібне русло.

28. Структура педагогічної діяльності містить ряд компонентів:

А) мету, мотиви;

Б) об'єкт, суб'єкт, функції, засоби та результат;

В) мету, мотиви, об'єкт, суб'єкт, функції, засоби та результат.

29. Мета, з психологічної точки зору, – це

А) прогнозований людиною результат її діяльності з певним об'єктом;

Б) те, на що спрямована діяльність (матеріал, що підлягає перебудуванню, зміні);

В) це внутрішні імпульси, що спонукають педагога до професійної діяльності.

30. Мотиви педагогічної діяльності – це

А) внутрішні імпульси, що спонукають педагога до професійної діяльності;

Б) прогнозований людиною результат її діяльності з певним об'єктом;

В) те, на що спрямована діяльність (матеріал, що підлягає перебудуванню, зміні).

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Поняття педагогічної діяльності її структура.
2. Педагогічна ситуація і педагогічна задача.
3. Елементи педагогічної майстерності.
4. Мовлення і комунікативна поведінка вчителя.
5. Функції педагогічного мовлення.
6. Умови ефективності професійного мовлення вчителя.
7. Продуктивна комунікація та шляхи вдосконалення мовлення майбутнього вчителя.
8. Самоконтроль і розвиток комунікативних вмінь.
9. Особливості образного мовлення.
10. Театральне мистецтво у вимірах педагогічної науки.
11. Педагогічна творчість, характеристика та підсистеми.
12. Стадії органічного процесу сприймання за Станіславським.
13. Методи завоювання уваги аудиторії.
14. Поняття педагогічного спілкування його функції, особливості, види.
15. Діалогічне пед. спілкування та суб'єкт-суб'єктний принцип взаємодії.
16. Критерії діалогічного спілкування на суб'єкт-суб'єктному рівні.
17. Модальність висловлювання, поліфонія і персоніфікація .
18. Контакт у пед. діалозі.
19. Структура педагогічного спілкування.
20. Стилі педагогічного спілкування
21. Бар'єри у педагогічному спілкуванні.
22. П'ять головних стилів педагогічного спілкування за Кан - Каликом.
23. Конфлікт у педагогічному спілкуванні.
24. Структура процесу засвоєння інформації у процесі навчання.
25. Назвіть 2 основних підходи щодо механізмів засвоєння інформації, порівнюючи їх.

26. Основні характеристики та рівні засвоєння навчальної інформації.
27. Основні етапи сприймання та осмислення навчальної інформації.
28. Основні правила та прийоми запам'ятовування навчальної інформації.
29. Дидактичні принципи Я.А. Каменського, К.Д.Ушинського, Й.Г. Песталоцці, Д. Дьюї, В.О.Сухомлинського.
30. Принципи навчання та їх значення.
31. Пояснення та його різновиди.
32. Форми організації навчання.
33. Класифікація видів навчання.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література:

1. Зязюн І.А., Крамущенко Л.В. Педагогічна майстерність: Підручник. 2-ге вид., допов. і переробл. Київ : Вища шк., 2004. 422с.
2. Леонова В.І., Богданова І.М., Паскаль О.В. Формування особистості фахівців соціономічної сфери: стратегія і тактика : монографія. Одеса : 2017. С. 162-221.

Допоміжна література:

1. Леонова В.І. Впровадження педагогічних умов у процесі підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери до професійної діяльності Інноваційні технології у підготовці студентів педагогічних ЗВО : монографія. Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2021. С - 199-238.
2. Леонова В.І. Організація соціально-педагогічної роботи щодо виявлення лідерських якостей учнівської молоді. *Pedagogy and pedagogy as sciences of formation and development of modern personality: international scientific*

- and practical conference (December 27–28, 2019. Wloclawek Izdevnieciba «Baltija Publishing»). 2019. P. 70-73.
3. Леонова В.І. Соціальне виховання дітей засобами культурно-дозвілдової діяльності в умовах воєнного стану. Найновите постиження на європейската наука – 2022: матеріали за XVII міжнародна научна практична конференція, 17 - 25 юни, 2022, Софія.Болгарія , 96 с. С-89-94
  4. Леонова В.І., Марарескул Т. Творче мислення молодших школярів Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. *Студентські соціальні ініціативи : реалії та перспективи:* матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, (Одеса, 13 травня 2016 р.). Одеса, 2016. С. 181–185.
  5. Леонова В.І., Міокова М. Теоретичні засади соціально-педагогічної роботи з підлітками щодо врегулювання конфліктів у взаємовідносинах з батьками. *Студентські соціальні ініціативи: реалії та перспективи:* матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, (Одеса, 13 травня 2016 р.). Одеса, 2016. С. 194–200.
  6. Леонова В.І., Кірку К. Виховання педагогічної культури батьків. *Студентські соціальні ініціативи : реалії та перспективи:* матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, (Одеса, 20 квітня 2017 р.). Одеса, 2017. с. 36–40.
  7. Леонова В.І., Красневич А. Організація соціально-педагогічної роботи щодо формування міжетнічної толерантності в дітей старшого дошкільного віку. *Студентські соціальні ініціативи : реалії та перспективи:* матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, (Одеса, 20 квітня 2017 р.). Одеса, 2017. – с 57–60.
  8. Леонова В.І., Вихристюк К. Організація соціально-педагогічної діяльності щодо згуртованості учнівського колективу . *Студентські соціальні*

- ініціативи : реалії та перспективи* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 20 квітня 2018 р.). Одеса, 2018. С. 44–48.
9. Леонова В. В., Єфімова Л. Особливості тривожності дітей молодшого шкільного віку. *Студентські соціальні ініціативи : реалії та перспективи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*, (Одеса, 20 квітня 2018 р.). Одеса, 2018. С. 85–89.
10. Леонова В.І., Хмара О. Соціально-педагогічна робота з конфліктними дітьми в загальноосвітній школі. *Студентські соціальні ініціативи : реалії та перспективи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*, (Одеса, 20 квітня 2018 р.). Одеса, 2018. С. 220–223.
11. Леонова В.І., Гасимова А. Діагностика рівня згуртованості колективу дітей дошкільного віку в умовах дитячого центру. *Науковий вимір соціальних та педагогічних проблем сьогодення: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих науковців*. Одеса, 2019. 210 с. 41-46.
12. Леонова В.І., Віщукаєва К.М. Експериментально-дослідна робота щодо виявлення лідерських якостей в учнівської молоді. *Інноваційна педагогіка*, 2020. Вип. 21. Том 2. С. 181–186.
13. Леонова В.І., Віщукаєва К.М. Розвиток професійної майстерності майбутніх соціальних працівників. *Інноваційна педагогіка*, Одеса. 2020. Вип. 27. Том 1. С. 124–127.
14. Леонова В.І., Бац А. Експериментально-дослідна робота щодо соціально-психологічної діяльності з дітьми групи ризику в загальноосвітніх закладах» *Науковий вимір соціальних та педагогічних проблем сьогодення: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих науковців*. Одеса, 2020. 269 с. С-13
15. Леонова В. І., Ланова Д. Експериментально-дослідна робота з дітьми основної школи із асоціальних сімей. *Науковий вимір соціальних та*

- педагогічних проблем сьогодення*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих науковців. Одеса, 2020. 269 с. С-222.
16. Леонова В.І., Віщукаєва К.М. Експериментальна програма щодо соціально-педагогічної адаптації учнів з особливими потребами в шкільному середовищі. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 32. С. 176–179.
17. Леонова В.І., Поросюк Н. Конфліктність між батьками та дітьми-підлітками як педагогічна проблема. *Науковий вимір соціальних та педагогічних проблем сьогодення*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих науковців. Одеса, 2021. С-78.
18. Леонова В. І., Антипова Г. Діагностика рівнів базових особових потреб-мотиваторів підлітків *Науковий вимір соціальних та педагогічних проблем сьогодення*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих науковців. Одеса, 2021. С- 8-11
19. Леонова В.І. Педагогічна майстерність як умова успішної професійної діяльності соціального педагога у закладах соціального захисту дітей. *Виховання і культура : міжнародний науково-практичний журнал*. 2013. № 2 (33). С. 37–39.
20. Філатова Л. С. Педагогічна майстерність : навчальний посібник для здобувачів вищої освіти педагогічних університетів за спеціальностями 013 Початкова освіта; 016 Спеціальна освіта. Харків : ХНПУ, 2021. 90 с
21. Юлія ЖУРАТ Основи педагогічної майстерності вихователя закладу дошкільної освіти. *Метод. рекомендації*: Чернівці, 2022.

Інформаційні ресурси в інтернеті:

1. [http:// www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua) – Верховна рада України;
2. [http:// www.mon.gov.ua](http://www.mon.gov.ua) – Міністерство освіти і науки України;
3. [http:// www.msp.gov.ua](http://www.msp.gov.ua). – Міністерство соціальної політики України.
4. <https://dspace.pdpu.edu.ua> – Репозитарій Університету Ушинського;
5. <https://library.pdpu.edu.ua> – Бібліотека ПНПУ імені К.Д. Ушинського;
6. <http://www.nbuv.gov.ua> – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.